

FORTEPIANO IJROCHILIGIDA PEDAL ISHLATISH TEXNIKASI

Sarvarjon Azizov

Qo'qon davlat universiteti

"Cholg'u ijrochiligi" kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada fortepiano ijrochiligida pedal ishlatish texnikasining musiqiy, estetik va pedagogik asoslari keng yoritilgan. Pedalning tarixiy rivojlanish bosqichlari, zamonaviy fortepiano pedallari turlari, ularning mexanik va akustik xususiyatlari tahlil qilinadi. Turli musiqiy uslublarda pedal qo'llash tamoyillari, badiiy ifoda vositasi sifatidagi ahamiyati hamda oliy ta'lim muassasalarida pedal texnikasini o'rgatish masalalari ilmiy asosda ochib beriladi.

Kalit so'zlar: fortepiano ijrochiligi, pedal texnikasi, sustain pedal, una corda, sostenuto, badiiy ifoda, fortepiano pedagogikasi.

Annotation: This scientific article provides a comprehensive analysis of the musical, aesthetic, and pedagogical foundations of pedal technique in piano performance. The historical stages of the development of piano pedals, the types of modern piano pedals, and their mechanical and acoustic characteristics are examined. The principles of pedal usage in different musical styles, its significance as a means of artistic expression, as well as the issues of teaching pedal technique in higher education institutions are scientifically substantiated.

Key words: piano performance, pedal technique, sustain pedal, una corda, sostenuto, artistic expression, piano pedagogy.

Аннотация: В данной научной статье всесторонне рассматриваются музыкальные, эстетические и педагогические основы использования педали в фортепианном исполнительстве. Анализируются исторические этапы развития фортепианных педалей, виды современных педалей, а также их механические и акустические особенности. Раскрываются принципы применения педали в различных музыкальных стилях, её значение как средства художественной выразительности, а также вопросы обучения педальной технике в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: фортепианное исполнительство, педальная техника, сустейн-педаль, una corda, sostenuto, художественная выразительность, фортепианная педагогика.

KIRISH

Fortepiano ijrochiligi san'ati murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, unda texnik mukammallik bilan bir qatorda musiqiy tafakkur, eshitish madaniyati va badiiy did muhim o'rin tutadi. Ushbu jarayonda pedal ishlatish texnikasi alohida ahamiyat

kasb etadi. Pedal fortepiano tovushining tabiiy davomiyligini ta'minlabgina qolmay, balki musiqiy obrazni shakllantirish, tovush ranglarini boyitish va asarning badiiy mazmunini chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi. Pedal noto'g'ri yoki me'yoridan ortiq ishlatilganda musiqiy matnning tiniqligi yo'qoladi, garmonik uyg'unlik buziladi. Shu sababli pedalni qo'llash masalasi fortepiano pedagogikasi va ijrochilik amaliyotida dolzarb hisoblanadi¹.

1. FORTEPIANO PEDALINING TARIXIY SHAKLLANISHI

Fortepiano pedalining rivojlanishi cholg'u asbobining evolyutsiyasi bilan chambarchas bog'liq. XVIII asrgacha mavjud bo'lgan klavesin va klavikordlarda tovush qisqa bo'lib, pedal mexanizmi mavjud emas edi. Bartolomeo Kristofori tomonidan fortepianoning yaratilishi tovush kuchi va dinamik imkoniyatlarni kengaytirdi². Dastlabki fortepianolarda pedal vazifasini tizza yoki qo'l yordamida boshqariladigan mexanizmlar bajargan. XIX asrga kelib, sanoat texnologiyalarining rivojlanishi natijasida hozirgi zamonaviy pedal tizimi shakllandi. Ayniqsa, romantizm davri bastakorlari pedal imkoniyatlaridan faol foydalangan holda fortepiano ijrochiligining ifodaviy chegaralarini kengaytirdilar.

2. ZAMONAVIY FORTEPIANO PEDALLARI VA ULARNING XUSUSIYATLARI

Hozirgi fortepianolarda uchta asosiy pedal mavjud bo'lib, ularning har biri alohida mexanik va akustik vazifani bajaradi.

2.1. O'ng pedal (Sustain pedal): Eng muhim va keng qo'llaniladigan pedal hisoblanadi. Sustain pedal bosilganda dempferlar torlardan ajraladi va tovush tugma qo'yib yuborilgandan so'ng ham davom etadi. Ushbu pedal musiqiy matnni legato usulida bog'lash, akkordal to'yinganlikni ta'minlash hamda garmonik boylikni kuchaytirishga xizmat qiladi³.

2.2. Chap pedal (Una corda): Chap pedal tovushni yumshatish va rangini o'zgartirish uchun ishlatiladi. Dastlabki fortepianolarda bu pedal bolg'achaning faqat bitta torni urishini ta'minlagan. Zamonaviy fortepianolarda esa tovush intensivligi kamayadi va tembr noziklashadi. Bu pedal lirik, intim xarakterdagi epizodlarda muhim ahamiyatga ega.

2.3. O'rta pedal (Sostenuto): Sostenuto pedali faqat bosib turilgan tovushlarni ushlab qolib, keyingi tovushlarning erkin ijro etilishiga imkon yaratadi. Bu pedal murakkab polifonik va zamonaviy asarlarda, shuningdek, orkestr fakturasiga yaqin ijrolarda qo'llaniladi.

3. PEDAL ISHLATISH TEXNIKASINING ASOSIY USULLARI

¹ Neygauz G. Forteplano ijrochiligi san'ati haqida.

² Rosen C. The Classical Style.

³ Chopin F. Piano Method.

Pedal ishlatishda asosiy mezon - eshitish nazorati va musiqiy fikrga bo'ysunishdir.

Pedal texnikasining bir necha asosiy usullari mavjud:

3.1. To'liq pedal: Pedal oxirigacha bosiladi va tovush maksimal davomiylikka ega bo'ladi. Ushbu usul tantanavor, dramatik va keng fakturali asarlarda ishlatiladi.

3.2. Yarim pedal: Pedal qisman bosilib, tovushning haddan tashqari loyqalanishining oldi olinadi. Bu usul impressionistik musiqada keng qo'llaniladi.

3.3. Kechikkan pedal: Avval tovush chalinadi, so'ng pedal bosiladi. Klassik davr asarlarida tovush tiniqligini saqlash uchun muhim hisoblanadi.

3.4. Tez almashuvchi pedal: Akkordlar o'zgarishi bilan pedal tezda almashtiriladi. Bu usul garmonik aniqlikni ta'minlaydi.

4. TURLI MUSIQIY USLUBLARDA PEDAL QO'LLASH

Pedal ishlatish har bir musiqiy uslubda turlicha talqin qilinadi:

- a) **Barokko**: pedal juda cheklangan holda;
- b) **Klassitsizm**: aniqlik va minimalizm;
- c) **Romantizm**: keng pedal, emotsional ifoda;
- d) **Impressionizm**: tovush ranglari va bo'yoqlar ustuvor⁴.

Masalan, Shopen asarlarida pedal kuylanuvchanlikni kuchaytirsa, Debyussi musiqasida u rang-barang akustik muhit yaratadi.

5. OLIY TA'LIMDA PEDAL TEXNIKASINI O'RGATISH MASALALARI

Talabalarga pedalni o'rgatish bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim:

- a) pedalsiz legato ijro;
- b) sekin tempda pedal bilan mashqlar;
- c) garmonik eshitishni rivojlantirish;
- d) stilistik tahlil asosida pedal tanlash.

Pedagog talabani eshitish qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishi zarur⁵.

XULOSA

Fortepiano ijrochiligida pedal ishlatish texnikasi ijrochilik mahoratining ajralmas qismi hisoblanadi. Pedalni ongli va badiiy maqsadga muvofiq qo'llash musiqiy asarning mazmunini to'liq ochib berishga xizmat qiladi. Oliy ta'lim tizimida pedal texnikasini puxta o'rgatish professional ijrochilar tayyorlashning muhim shartidir.

⁴ Debussy C. Monsieur Croche et autres écrits

⁵ Savshinskiy S. Pianino pedagogikasi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Neygauz G. **Fortepiano ijrochiligi san'ati haqida.** – Moskva: Musiq, 1988.
2. Savshinskiy S. **Pianino pedagogikasi.** – Leningrad: Musiq, 1981.
3. Rosen C. **The Classical Style.** – New York: Norton, 1997.
4. Chopin F. **Piano Method.** – Paris, 1830.
5. Debussy C. **Monsieur Croche et autres écrits.** – Paris: Gallimard, 1971.
6. Kremlyov Yu. **Fortepiano ijrochiligi tarixi.** – Moskva, 1999.
7. Sarvarjon Azizov Fortepiano, O'qiv qo'llanma, Qo'qon "ART PRESS", 2023